

Nr 61.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående omorganisation av latinlyceilinjen vid statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm; given Stockholms slott den 19 januari 1934.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Arthur Engberg.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 19 januari 1934.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Engberg anför härefter:

Sedan 1927 års riksdag i samband med omorganisationen av det högre skolväsendet beslutit, att statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm, skulle successivt ombildas till ett lyceum endast för manliga lärjungar, föreskrev Kungl. Maj:t i anslutning till riksdagens beslut genom cirkulär den 18 juni 1927, att läroverket, som skulle vara avsett endast för manliga lärjungar, skulle organiseras såsom sexårigt lyceum, omfattande latin-, ny-språklig och reallinje.

Bihang till riksdagens protokoll 1934. 1 saml. Nr 61.

Kungl. Maj:t meddelade sedermera genom beslut den 22 december 1927 vissa bestämmelser rörande läroverkets successiva ombildande till lyceum. Ombildningen skulle taga sin början från och med läsåret 1928/1929.

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 119 till 1930 års riksdag beslöt riksdagen, att med upprättandet av reallyceilinjen och den nyspråkliga lyceilinjen vid läroverket skulle tills vidare anstå. I stället skulle tills vidare finnas fyraårigt latingymnasium och treårigt realgymnasium samt realskola, anordnad med fyra ettåriga klasser och anknyttande till folkskolans sjätte klass. Vidare föreskrev riksdagen, att första kretsen av latinlyceilinje finge upprättas endast under förutsättning, att minst 8 lärjungar blivit godkända i anställd inträdesprövning. Kungl. Maj:t förordnade i överensstämmelse härmed genom beslut den 27 juni och den 30 juli 1930. Samtidigt anbefalldes skolöverstyrelsen att avgiva förslag till de ändringar i gällande specialplan för läroverket, vilka föranleddes av riksdagens beslut, och att, när överstyrelsen funne förhållandena sådant påkalla, dock tidigast tre år därefter, upptaga och underställa Kungl. Maj:ts prövning frågan om lyceiorganisationens omfattning.

Nyligen har i annat sammanhang frågan om nya elementarskolans ställning varit föremål för dryftande. I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag, bilagan åttonde huvudtiteln, sid. 122 ff. har jag erinrat härom och jag vill här allenast fästa uppmärksamheten på följande. I anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 221 till 1932 års riksdag beslöt riksdagen (skrivelse nr 275), att, under vissa närmare angivna förutsättningar, inom Bromma församling i Stockholm skulle från och med läsåret 1932/1933 successivt upprättas ett högre allmänt läroverk och i samband därmed nya elementarskolan från och med samma läsår successivt nedläggas. Såsom framgår av redogörelsen härför i ovannämnda avsnitt av årets åttonde huvudtitel uppkallade detta ärende hos Stockholms stad vissa betänkligheter, och staden hemställde därför, att med frågan finge anstå i avvaktan på dess ytterligare prövning från stadens sida. Under vederbörande punkt i 1933 års åttonde huvudtitel gjorde jag gällande, att ett nytt riksdagsbeslut vore erforderligt, därest ett läroverk i Bromma skulle kunna upprättas senare än från och med läsåret 1932/1933; vidare anförde jag, att den i ärendet förebragta utredningen syntes hava givit vid handen, att frågan om ett dylikt läroverk icke lämpligen borde för det dåvarande lösas i samband med frågan om eventuell indragning av ett läroverk i den inre staden utan borde tagas under omprövning såsom ett fristående spörsmål. Under punkt 111 i 1934 års åttonde huvudtitel har jag ånyo uttalat, att frågan om det nya läroverket i Bromma borde tagas under omprövning såsom ett fristående spörsmål. I överensstämmelse med denna min uppfattning har Kungl. Maj:t föreslagit 1934 års riksdag att medgiva upprättandet av ett högre allmänt läroverk inom Bromma församling i Stockholm från och med läsåret 1934/1935 eller från den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t kunde finna

gott bestämma, avsett för såväl manliga som kvinnliga lärjungar, med såväl fyrklassig som femklassig realskola, ävensom med gymnasium, omfattande fyraårig latinlinje samt fyraårig reallinje.

Förslag har nu framlagts, att nya elementarskolan måtte omorganiseras efter något andra riktlinjer än som förutsatts vid tidigare beslut i ärendet. Jag tillåter mig härom anföra följande.

I en till Kungl. Maj:t ställd skrift av den 14 september 1932 hemställde f. d. bankdirektören G. Zethelius i egenskap av ordförande i en vid föräldramöte inom skolan utsedd kommitté, att skolan måtte givas förändrad organisation. Under framhållande av att den tillärnade lyceiformen icke kunnat realiseras och med erinran att, samtidigt med att lärjungetillströmningen till elementarskolan under de senare åren i hög grad avtagit, vid skolor med annan organisation i huvudstaden parallellklasser fått anordnas långt utöver den för dessa skolor uppgjorda ramen, hemställde Zethelius, att nya elementarskolan måtte organiseras såsom fyra- eller femårig realskola med fyraårigt gymnasium.

I ärendet avgav *läroverkskollegiet vid elementarskolan* till skolöverstyrelsen ett av skolans lokalstyrelse biträtt yttrande den 23 november 1932. Vidare yttrade sig *skolans rektor* den 28 november 1932 och *direktionen över Stockholms stads undervisningsverk* den 29 december 1932. Beträffande innehållet i dessa yttranden tillåter jag mig hänvisa till handlingarna i ärendet.

Skolöverstyrelsen anförde i yttrande den 30 januari 1933 i ärendet bland annat följande:

Lyceilnje eller ej. Överstyrelsen upptog först till behandling spörsmålet, huruvida lyceilnjen skulle bibehållas vid läroverket eller icke. Överstyrelsen hade icke kunnat undgå att konstatera, att de hittills gjorda försöken mycket bestämt gåve vid handen, att förutsättningar för ifrågavarande organisations-typ, i varje fall för närvarande, icke vore förhanden. Det visade sig, att antalet prövande till lyceets första krets under femårsperioden 1928/1932 utgjort allenast respektive 5, 0, 0, 4, 1. Av dessa hade under samma tid respektive 1, 0, 0, 1, 0 lärjungar blivit vid prövningen godkända. Någon lyceilnje hade sålunda under intet av dessa år kunnat komma till stånd.

Det kunde synas egendomligt, att i en stad av Stockholms storlek med dess starka lärjungetillströmning till högre läroanstalter ett så försvinnande fåtal skulle anmäla sig till inträde å en lyceilnje. Då emellertid de till de allmänna läroverken i Stockholm inträdessökande manliga lärjungarna så gott som genomgående sökte vinna inträde i den femåriga realskolan, vore det endast i undantagsfall, som övergång till läroverk efter genomgång av sexårig folkskola skedde. Till kommunala mellanskolan överginge visserligen ett betydande antal, men det visade sig, att i den mån lärjungar där bleve godkända i inträdesprövningen utan att kunna i konkurrensen erhålla plats, de likväl i allmänhet icke sökte i stället vinna inträde i fyraårig realskola trots där befintlig platstillgång. Detta torde i sin ordning få anses framför allt sammanhånga med den omständigheten, att undervisningen i den kommunala mellanskolan vore helt avgiftsfri. I varje fall vore rekryterings-

möjligheterna för en lyceiorganisation uppenbarligen icke tillräckligt stora, för att någon större tillströmning skulle vara att påräkna.

Efterfrågan på denna utbildningslinje syntes sålunda vara alltför liten, för att det kunde anses skäligt att söka bibehålla lyceilinjens vid läroverket eller ännu mindre vidhålla planen på hela läroverkets ombildning till ett lyceum. Därest läroverket skulle fortbestå, funne överstyrelsen sålunda starka skäl tala för att dess ombildning till lyceum helt skötes på framtiden och att läroverket tills vidare erhöle en sådan organisation, att den på bästa sätt motsvarade det faktiska behov, som för närvarande gjorde sig gällande.

Nedgången i lärjungenumerär. Överstyrelsen hade redan uppvisat, att lyceilinjens icke tillfört läroverket några lärjungar. Några andra klasser hade heller icke kunnat inrättas i stället för de uteblivna lyceiavdelningarna, alldenstund 1930 års riksdag föreskrivit, att »i de fall, då antalet lärjungar icke medgiver upprätthållande av lyceets klasser, desamma böra under läsåret indragas utan att ersättas av realskol- eller gymnasieklasser». Läroverkets realskola vore organiserad såsom fyraårig, dock att vissa klasser av den sexåriga realskolan kvarstode, läsåret 1932/1933 klasserna 4—6 med sammanlagt 101 lärjungar. I den fyraåriga realskolan, som för närvarande omfattade de tre lägsta klasserna, vore sammanlagda antalet lärjungar 42. Jämväl till den vid läroverket inrättade fyraåriga realskolan vore tillströmningen sålunda anmärkningsvärt liten. Detta hade vållat den allmänna stora nedgången i skolans lärjungenumerär från 465 under läsåret 1926/1927 till 294 innevarande läsår. Överstyrelsen funne all sannolikhet tala för, att därest icke åtgärder vidtoges för en ändring i de rådande förhållandena, lärjungantalet vid skolan komme att ytterligare sjunka och att det, sedan den sexåriga realskolan om tre år blivit helt avvecklad, torde komma att uppgå till allenast omkring 200.

Följderna för läroverket. Det vore utan vidare klart, att denna snabba och starka nedgång i lärjungenumerär måste få i olika avseenden destruktiva verkningar för läroanstalten. Den ringa tillströmningen till skolan bleve i sin tur lätt anledning till en viss misstro mot densamma och till ytterligare avledning av lärjungeströmmen från skolan. Lärarkårens sammansättning berördes jämväl av förhållandet på ett för undervisningsarbetets jämna fortgång ogynnsamt sätt. Under de båda senaste åren hade sålunda åtskilliga av läroverkets ordinarie lärare under känslan av de ovissa förhållandena sökt och erhållit transport till andra läroverk i Stockholm, och såsom en följd härav hade inträtt rubbningar och vållats en betydande diskontinuitet i undervisningen. De genom innehavarnas avgång ledigblivna tjänsterna hade tills vidare vakanssatts eller i några fall indragits. För närvarande stode sålunda icke mindre än fyra lektors- och två adjunktstjänster vid läroverket vakanta och uppehöles med vikarier, under det att tre adjunktstjänster hade blivit överflyttade till andra läroverk. Den nuvarande innehavaren av en femte lektorstjänst hade nyligen utnämnts till lektorstjänst vid annat läroverk. Att för någon längre tid hålla ett så stort antal lärartjänster vakanta, måste givetvis i skilda avseenden vålla rubbning och förryckning av undervisningsarbetet för att icke nämna de rent praktiska olägenheterna. Att helt indraga eller till andra läroverk överflytta tjänster, som ytterligare kunde komma att visa sig överflödiga, förefölle icke heller lämpligt, då det vid en eventuell framtida omorganisation i så fall torde bli nödvändigt att nyinrätta tjänster i ungefär samma omfattning som sådana förut blivit in-

dragna och ett sådant förfaringssätt knappast kunde anses stå i överensstämmelse med tillbörliga krav på reda och planmässighet. Överstyrelsen funne det sålunda även ur här anförda synpunkt ofrånkomligt, att sådana åtgärder med det snaraste vidtoges, som kunde skapa klarhet rörande möjligheterna för läroanstaltens fortbestånd och utveckling.

Följder för läroverkets ekonomi. Ett förhållande, som i detta sammanhang också torde böra beröras, vore den påfrestning på skolans ekonomi, som minskningen i lärjungetillströmning vållade. Redan med nuvarande lärjungenumerär syntes de terminsavgifter, som inflöte, vara otillräckliga för att i förening med inskrivningsavgifter samt inflytande ränte- och hyresmedel täcka de driftkostnader, som jämlikt § 10 av Kungl. Maj:ts reglemente den 2 december 1905 åvilade läroverkets båda kassor, byggnadskassan och skolkassan.

Byggnadskassans utgifter under året 1931/1932 utgjorde 15,396 kronor 78 öre och dess inkomster 12,645 kronor 13 öre. För skolkassan voro motsvarande siffror 21,306 kronor 96 öre (utgifter) och 17,958 kronor 17 öre (inkomster). Sammanlagt överstege sålunda de båda kassornas utgifter inkomsterna med 6,100 kronor 44 öre eller i runt tal 6,000 kronor. Bristen hade kunnat täckas tack vare den behållning, som byggnadskassan alltjämt ägde och som vid senaste bokslut utgjorde 30,663 kronor 88 öre, om man borträknade det till omkring 3,000 kronor uppgående lånet till skolkassan; realiter torde behållningen med hänsyn till bland annat nuvarande obligationsvärde vara något lägre. Även om byggnadskassans utgifter under senaste året av vissa anledningar varit åtskilligt större än de genomsnittliga, torde man dock nödgas räkna med minst omkring 30,000 kronor såsom kassorna åvilande årliga driftkostnader. Därtill komme under vissa år liksom under fjolåret utgifter för mera omfattande reparationer; ytterligare sådana vore för närvarande i vissa avseenden starkt behövliga. Trots att terminsavgifterna vid nya elementarskolan vore något högre än vid övriga läroverk — 35 kronor till byggnadskassan och 25 kronor till skolkassan förutom avgifterna till statsverket — och trots den ringa förekomsten vid läroverket av nedsättning i eller befrielse från terminsavgift (i fråga om byggnadskassan, jämlikt övergångsbestämmelserna till skolans reglemente, ingen alls) syntes det alltså vara fog för det av kollegiet gjorda påpekandet, att »terminsavgifternas av lärjungantalets nedgång vållade sjunkande till sist måste göra nya elementarskolans ekonomiska ställning ohållbar». Beträffande skolkassan och de utgifter, som av denna skulle bestridas, hade detta förhållande säkerligen redan definitivt inträtt; den brist, som där kunde beräknas årligen uppstå, finge tillsvidare täckas genom lån eller överflyttning av medel från byggnadskassan, och kollegiet beräknade därvid, att under budgetåret 1932/1933 ungefär samma belopp som under föregående eller omkring 3,000 kronor skulle behöva lånas eller överföras.

Orsakerna till den minskade elevnumerären. Den fyraåriga realskolan vid läroverket hade endast 42 lärjungar, vilka fördelade sig med 10, 23 och 9 på respektive klasserna 3, 2 och 1; av de 23 lärjungarna i andra klassen hade 7 blivit dit överförda från den sexåriga realskolan. Bland övriga allmänna gossläroverk i Stockholm skulle enligt specialplanen finnas fyraåriga realskollinjer vid högre allmänna läroverket å Södermalm och Katarina realskola; av dessa hade emellertid den sistnämnda av brist på lärjungar icke kunnat upprättas. I linjen vid högre allmänna läroverket å Södermalm ginge sammanlagt 74 lärjungar, varav 11 i klass 4, 16 i klass 3, 18 i klass 2 och 29 i klass 1. Därest man beräknade, att antalet dispo-

nibla platser i klass 1 av den fyraåriga realskolan vid de allmänna goss-läroverken i Stockholm vore ($3 \times 35 =$) 105, vore alltså 38 av dessa platser upptagna, medan 67 stode outnyttjade¹⁾. Om härmed jämfördes förhållandena vid den femåriga realskolan, visade det sig, att de för de allmänna läroverken i Stockholm i specialplanen upptagna 19 avdelningarna av klass 1 icke visat sig tillräckliga utan att för såväl läsåret 1931/1932 som för läsåret 1932/1933 måst upprättas 5 extra avdelningar, så att hela antalet under de båda sista åren uppgått till 24. Det i dessa disponibla platsutrymmet ($24 \times 35 =$) 840 vore för närvarande helt upptaget — antalet lärjungar vore 839 — och dessutom hade till inträde godkända lärjungar måst avvisas till ett antal nästan jämnt motsvarande 2 klassavdelningar. Till ett följande år ansåge sig rektorerna icke kunna bereda plats för mer än 22 avdelningar av klass 1⁵, alltså två avdelningar mindre än under läsåret 1932/1933. Då det, så vitt nu kunde bedömas, icke funnes anledning förmoda någon väsentlig ändring i tilloppet av inträdessökande, även om en viss växling givetvis alltid ägde rum från år till år, skulle detta alltså innebära, att antingen till intagning godkända lärjungar till ett antal motsvarande omkring fyra avdelningar skulle behöva avvisas eller också att lokaler i ännu större utsträckning än för närvarande vore fallet, finge förhyras utanför själva läroverksbyggnaderna, ett förfarande, som vore förenat med betydande olägenheter. Det syntes dock orimligt, att 6 à 7 klassrum skulle stå tomma vid nya elementarskolan, samtidigt som övriga närbelägna läroverk antingen finge avvisa lärjungar av brist på utrymme eller förhyra lokaler utanför läroverksbyggnaden.

Förslag om femårig realskola. Under sådana omständigheter funne överstyrelsen läget bjuda, att en femårig realskola finge från och med läsåret 1933/1934 upprättas vid nya elementarskolan. Huruvida den borde inrättas vid sidan av eller i stället för den fyraåriga realskolan samt huruvida den borde organiseras med enkel eller dubbel linje vore en fråga, vars lösning bland annat vore beroende av frågan om gymnasiets organisation och det vid läroverket disponibla lokalutrymmet i dess helhet.

Gymnasiet. Skolans latinymnasium vore fyraårigt, och någon ändring i detta avseende hade icke ifrågasatts och syntes icke böra ske. Realgymnasiet vore treårigt. I föreliggande ansökan liksom i avgivna yttranden föresloges upprättandet av ett fyraårigt realgymnasium. Det framginge icke med full säkerhet, huruvida ett sådant fyraårigt realgymnasium ansåges böra upprättas vid sidan av eller i stället för det nuvarande treåriga.

Antalet i specialplanen upptagna gymnasielinjer vid de högre allmänna läroverken för gossar (inklusive ett läroverk med samgymnasium) i Stockholm vore 17, fördelande sig på olika typer på följande sätt: 5 fyraåriga latin- och 5 fyraåriga reallinjer samt 3 treåriga latin- och 4 treåriga reallinjer. Denna tillgång på linjer hade emellertid visat sig icke motsvara den förefintliga efterfrågan. Visserligen hade det faktiska antalet avdelningar i ring I under de båda sistförflutna åren varit detsamma som det i specialplanen angivna för det treåriga gymnasiet på såväl latin- som reallinjen, men för det fyraåriga gymnasiet hade det varit större. Sålunda hade under båda de sista åren en extra avdelning måst upprättas av ring I av det fyraåriga latinymnasiet, medan av det fyraåriga realgymnasiets första ring en

¹⁾ Kanske borde dock den extra parallellavdelning, som vid Katarina realskola inrättats av klass 1 av den 5-åriga realskolan, anses som en ersättning för den uteblivna klassen 1⁴, då den med hänsyn till lokalutrymmet måhända ej gått att upprätta vid sidan av en 1⁴.

extra avdelning vore erforderlig läsåret 1931/1932 och läsåret 1932/1933 två extra avdelningar visat sig nödvändiga. Då därtill komme, att 41 till inträde i ring R I⁴ av gymnasiet anmälda och godkända lärjungar blivit avvisade (huvudsakligen vid Norra realläroverket), visade sig behovet av fyraåriga gymnasielinjer på reallinjen vara mycket avsevärt större än det i specialplanen fastställda. Även till de andra gymnasieformerna funnes vid läsårets början avvisade godkända inträdessökande, nämligen till det fyraåriga latingymnasiet 22, till det treåriga latingymnasiet 2 och till det treåriga realgymnasiet 9 (huvudsakligen vid högre allmänna läroverket på Kungsholmen). Därvid vore emellertid att märka, att det disponibla utrymmet i ring I³ icke vore utnyttjat vid samtliga läroverk såsom fallet vore i fråga om ring I⁴. I den treåriga realgymnasieringen vid nya elementarskolan stode sålunda 10 platser outnyttjade ungefär motsvarande antalet av de till sagda ring avvisade lärjungarna vid andra läroverk, och vid högre allmänna läroverket å Södermalm återstode 2 platser i första realringen — överstyrelsen utginge då ifrån att lokalutrymmet icke lade hinder i vägen för placering av fulltaliga klasser. I första ringen av det treåriga latingymnasiet stode likaledes sammanlagt 23 platser outnyttjade vid Norra latinläroverket och högre allmänna läroverket å Södermalm. För övrigt ville överstyrelsen framhålla, att ett *mindre* antal avvisade, då det gällde gymnasiet, knappast kunde anses vara någon olägenhet med hänsyn till rekryteringen av gymnasiets lärjungematerial.

Den nuvarande tillströmningen till gymnasiet vid de högre allmänna läroverken i Stockholm pekade alltså mycket bestämt på nödvändigheten av en utökning av särskilt den *fyraåriga realgymnasieorganisationen*. Å andra sidan torde det icke kunna påstås, att antalet *treåriga gymnasielinjer* visat sig för stort. Det motsvarade i själva verket ganska jämnt efterfrågan. Härvid berodde det dock i stor utsträckning på den fyraåriga gymnasieorganisationens omfattning, huru stor tillströmningen till den treåriga linjen bleve. I den mån det vore möjligt för lärjungarna att erhålla placering i det fyraåriga gymnasiet, föredroges uppenbarligen detta, så länge det gällde de egna lärjungarna vid ett högre allmänt läroverk, och i fråga om dessa lärjungar bleve det treåriga gymnasiet sålunda i flertalet fall en nödfallsutväg, därest platserna i det fyraåriga icke räckte till. Annorlunda ställde det sig för realskolornas och kommunala mellanskolornas lärjungar, och med hänsyn till dessa funne överstyrelsen det nödvändigt, att ett icke för litet antal treåriga gymnasielinjer funnes tillgängligt.

Vad särskilt beträffade nya elementarskolans lärjungar, torde det vara åtskilliga av de klass 6 tillhöriga 19 lärjungarna, vilka hade för avsikt att söka inträde i ett treårigt realgymnasium, då de icke i föregående klass haft möjlighet att vid läroverket kunna övergå till realgymnasium.

Överstyrelsen komme alltså till den slutsatsen, att den nuvarande treåriga gymnasielinjen vid läroverket finge anses behöfvlig men att behovet av en fyraårig reallinje vore ännu påtagligare och betydligt mera trängande.

Realskolan. Därest gymnasiet vid läroverket sålunda skulle komma att omfatta fyraårigt latin- och realgymnasium samt treårigt realgymnasium, komme det att omfatta sammanlagt 11 avdelningar. Då lokalutrymmet vid läroverket icke för närvarande torde medgiva mer än 20 avdelningar, möjligen tillfälligt 21, skulle till realskolans disposition återstå utrymme för 9 avdelningar. Detta skulle jämnt utfyllas av två serier avdelningar av den femåriga realskolan med gemensam avslutningsklass. Att ett sådant utnytt-

jande av utrymmet skulle närmast motsvara behovet, torde framgå av vad ovan anförts. Å andra sidan funne överstyrelsen skäl tala för ett bibehållande av den fyraåriga realskollinjen vid läroverket. Visserligen vore antalet lärjungar i klass 1⁴ vid nya elementarskolan och högre allmänna läroverket å Södermalm läsåret 1932/1933 icke så stort, att upprätthållande av två avdelningar kunde anses strängt nödvändigt. Men å andra sidan ville överstyrelsen framhålla, att tillströmningen till linjen vid högre allmänna läroverket å Södermalm hela tiden varit i stigning och att nya elementarskolans ovissa ställning sistnämnda läsår kunde hava bidragit till att tillströmningen blivit mindre än den under normala förhållanden skulle hava blivit. Då överstyrelsen funnit sig nödsakad föreslå, att lyceilinjens vid läroverket slopades, ansåge överstyrelsen även detta förhållande utgöra ett skäl för att den fyraåriga realskollinjen bibehölles. Skulle mot förmodan antalet godkända inträdessökande till klass 1⁴ vid samtliga gossläroverk i Stockholm något enstaka år icke bliva större än att de funne utrymme i en enkel avdelning, torde det få bero på Kungl. Maj:ts prövning i vad mån ett sammanförande av avdelningarna till ett läroverk borde ske under ifrågavarande läsår.

Såsom ett alternativ till en realskolorganisation med en femårig och en fyraårig linje funne överstyrelsen kunna ifrågakomma en organisation med två femåriga och en fyraårig linje. I senare fallet bleve det emellertid nödvändigt att inskränka realgymnasiet till en linje, vilken i så fall, av skäl, som ovan anförts, borde vara fyraårig. Såsom skäl för detta sistnämnda alternativ kunde möjligen anföras, att realskolan och gymnasiet i så fall skulle komma i ett mera naturligt storleksförhållande inbördes; två realskolelinjer skulle bilda en väl smal bas för ett treledat gymnasium. Å andra sidan syntes detta förhållande icke behöva vara avgörande med hänsyn till förefintligheten av realskolor och kommunala mellanskolor i Stockholm med omnejd och till platsbristen å gymnasiet vid de högre allmänna läroverken i Stockholm i allmänhet.

Överstyrelsen hade upprättat förslag till specialplan för läroverket enligt båda de angivna alternativen. Alternativ 1 upptog sålunda en femårig och en fyraårig realskollinje, fyraårigt latinalgymnasium samt fyra- och treårigt realgymnasium. Alternativ 2 upptog två femåriga och en fyraårig realskollinje samt fyraårigt latin- och realgymnasium. Alternativ 1 torde kunna anses närmast ansluta sig till läroverkets nuvarande organisation, enär det endast innebure, att *den nuvarande lyceilinjens ersattes av en realskol- och en realgymnasielinje.*

Kostnadsfrågan. Någon egentlig kostnadsökning kunde knappast sägas vara förbunden med den föreslagna omorganisationen. Visserligen torde vid en omorganisation den kostnadsminskning i fortsättningen utebliva, som inträtt och inträdde i den för läroanstalten gällande staten vid en fortskridande avfolkning av läroverket. Men icke ens denna reduktion i läroverkets stat torde kunna räknas som en verklig minskning i utgifterna för de allmänna läroverken i det hela. Så bleve endast fallet, därest man utginge ifrån, att det antal lärjungar, för vilket plats för närvarande skulle kunna beredas vid nya elementarskolan men som nu icke kunde där intagas på grund av organisationen, helt utestängdes från undervisning vid de allmänna läroverken. Utginge man återigen från en placering av sagda lärjungantal i extra parallellavdelningar vid andra allmänna läroverk i Stockholm i egna eller utom skolan förhyrda lokaler, så inträdde ingen annan kostnadsminskning än den,

som motsvarade den för närvarande obetydliga skillnaden i avlöning för ett visst begränsat antal extra ordinarie lärare och adjunkter.

Överstyrelsens förslag till omorganisation kunde alltså i ekonomiskt avseende endast anses innebära, att i stället för ett antal lärarbefattningar vid andra allmänna läroverk i Stockholm ett motsvarande antal lärartjänster finge finnas fast upprättat vid nya elementarskolan. Då nya elementarskolan enligt specialplanen ägde en organisation, för vilken ett avsevärt antal ordinarie lärartjänster redan vore beräknat, innebure förslaget i själva verket endast, att det antal lärartjänster, som år 1927 beräknades erforderligt för läroanstalten, alltså finge finnas där upprättat. Då emellertid på grund av minskningen i avdelningar Kungl. Maj:t genom brev den 29 juli 1932 indragit tre adjunktstjänster, torde det i händelse av statsmakternas bifall till här framställda förslag bliva erforderligt att återupprätta sagda tre tjänster. Därjämte torde den adjunktstjänst, som enligt 1927 års plan beräknades nyinrättad vid läroverket från och med den 1 juli 1932, i så fall böra upprättas vid läroverket, eventuellt, i händelse av bifall till alternativ 1, i stället för den en lektorstjänst. Någon ökning i de nuvarande tjänsternas antal syntes därvid icke behöva inträda förrän från och med läsåret 1935/1936, då två av de indragna adjunktstjänsterna torde böra återupprättas. Till dess syntes det vara tillfyllest, att de nu vakanssatta tjänsterna finge återbesättas med ordinarie innehavare.

Någon höjning av anslaget till extra ordinarie lärare för budgetåret 1933/1934 i händelse av bifall till förslaget torde med hänsyn till vad ovan anförts icke vara erforderligt.

Den sammanlagda kostnaden för inrättande av 4 adjunktstjänster vore ($4 \times 4,300 =$) 17,200 kronor, för inrättande av 3 adjunktstjänster och 1 lektorstjänst ($3 \times 4,300 =$) 12,900 + 5,800 = 18,700 kronor, fränsett tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg samt eventuellt ålderstillägg.

Då kostnaden för 4 extra ordinarie manliga lärare, som enligt vad nyss anförts torde bliva erforderliga vid andra läroverk, därest nya elementarskolans nuvarande organisation bibehölles, utgjorde minst ($4 \times 3,300 =$) 13,200 kronor och högst — enligt kungörelsen den 15 maj 1931 (nr 112) — ($4 \times 4,000 =$) 16,000 kronor, fränsett tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg, bleve den slutliga kostnadsökningen allenast högst 5,500 och lägst 1,700 kronor, vadan frågan knappast kunde anses äga någon betydelse i ekonomiskt avseende.

Snarare syntes i ekonomiskt avseende en mycket allvarlig erinran kunna riktas mot de nuvarande anordningarna vid läroverket.

De faktiska avlöningskostnaderna för nya elementarskolan uppginge under budgetåret 1931/1932 till 222,544 kronor 99 öre, ålderstillägg, tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg däri inberäknade. För högre allmänna läroverket på Östermalm utgjorde motsvarande siffra 363,102 kronor 83 öre. Då antalet undervisade lärjungar i nya elementarskolan ifrågavarande budgetår vore 333 och vid högre allmänna läroverket på Östermalm 866, visade det sig, att medan kostnaden för lärjunge vid det sistnämnda läroverket bleve 419 kronor, uppginge samma kostnad vid nya elementarskolan till icke mindre än 668 kronor. Medelkostnaden per lärjunge vid nya elementarskolan skulle hava blivit ännu större, därest icke så många av de ordinarie lärartjänsterna vid läroverket hade stått vakanta och upprätthållits av vikarier, och den torde läsåret 1932/1933 med all sannolikhet bliva större, eftersom antalet lärjungar sjunkit från 333 till 294. För varje ytterligare minskning

i antal lärjungar, ökades kostnaden per lärjunge. Å andra sidan torde icke få förbises, att lokalutrymmet vid nya elementarskolan knappast torde medgiva fullsatta klassavdelningar över hela linjen, varför man även vid en ändrad organisation finge beräkna en något högre kostnad per lärjunge vid detta läroverk än vid de övriga Stockholmsläroverken. Men att ett fullt utnyttjande av det disponibla utrymmet komme att synnerligen avsevärt minska medelkostnaden per lärjunge, vore ställt utom varje tvivel.

Lokalfrågan. Slutligen ansåge sig överstyrelsen böra i korthet beröra en fråga, som vore av tämligen komplicerad natur. Läroverkets nuvarande lokaler vore delvis otillfredsställande, och det vore endast en tidsfråga, när en nyordning jämväl i lokalavseende måste komma till stånd. Å andra sidan torde de nuvarande lokalerna trots sin bristfällighet ännu någon tid låta sig användas. Läroverksbyggnaden liksom den tomt, å vilken byggnaden är uppförd, tillhörde i förevarande fall staten, icke Stockholms stad. Då läroverket emellertid numera ägde sin huvudsakliga betydelse icke såsom en statlig försöksskola utan såsom ett vanligt läroverk för tillgodoseende av möjligheterna för läroverksutbildning inom Stockholm, ansåge överstyrelsen det naturligt, att ett eventuellt ombygge eller nybygge icke komme att åvila staten. Det torde sålunda kunna ifrågasättas, huruvida icke byggnadsskyldigheten borde överflyttas från staten till staden och från vilken tidpunkt ett sådant överflyttande lämpligen borde äga rum. Därvid torde emellertid de förhållanden, som måste beaktas i samband med en eventuell överflyttning, behöva bli föremål för närmare utredning och för underhandling mellan staten och Stockholms stad. Med hänsyn jämväl till den stadsplane-reglering, som förbereddes beträffande det område, där läroverket vore beläget, torde frågan om dispositionen av de nuvarande läroverkslokaler och det ifrågavarande tomtområdet ur det allmännas synpunkt befinna sig i ett sådant läge, att ett omedelbart avgörande icke vore erforderligt.

Överstyrelsen hemställde, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga erforderliga åtgärder för att nya elementarskolan måtte från och med läsåret 1933/1934 eller den tid, Kungl. Maj:t bestämde, kunna successivt omorganiseras i överensstämmelse med ettdera av överstyrelsens ovan angivna alternativa förslag till organisationsplan för läroanstalten.

Vid överstyrelsens yttrande finnas fogade de två alternativa förslag till specialplaner för läroverket, som av överstyrelsen i yttrandet föreslagits, jämte en tabellarisk översikt över antalet lärjungar i klasserna 1⁴—3⁴ vid läroverket höstterminen 1932, fördelade på de stadsdelar, inom vilka de äro bosatta. Jag tillåter mig i dessa avseenden hänvisa till handlingarna i ärendet.

Ovannämnda förslag föranledde icke någon Kungl. Maj:ts framställning till 1933 års riksdag. Frågan har emellertid senare ånyo förts på tal.

Kollegiet vid nya elementarskolan har i skrivelse den 14 november 1933 hemställt, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för upprättande av en femårig realskollinje och en fyraårig linje av realgymnasiet vid läroverket. Kollegiet, i fråga om vars framställning jag tillåter mig hänvisa till handlingarna i ärendet, har utförligt uppehållit sig vid de pedagogiska och eko-

nomiska olägenheterna med den nuvarande organisationsformen. Antalet lärjungar, som år 1928 uppgick till 447, höstterminen 1932 till 294 och höstterminen 1933 till 301, beräknades höstterminen 1934 komma att uppgå till 285, höstterminen 1936 till 216 och höstterminen 1938 till 132.

Skolöverstyrelsen har den 30 november 1933 yttrat sig över sistberörda framställning och därvid anfört i huvudsak följande:

Överstyrelsen hänvisar till vad överstyrelsen anfört i ovannämnda utlåtande av den 30 januari 1933. Därest emellertid överstyrelsens förslag av den 16 november 1933 rörande upprättande av ett högre allmänt läroverk i Bromma, omfattande fem- och fyraårig realskola samt fyraårigt gymnasium vunne bifall, torde det emellertid i viss mån påverka frågan om den organisation, som vid nya elementarskolan skulle träda i stället för den nuvarande. Överstyrelsen erinrar, att överstyrelsen i sin skrivelse den 30 januari 1933 framlagt två alternativ i fråga om nya elementarskolans organisation. Enligt det första av dessa alternativ skulle läroverket organiseras med en femårig och en fyraårig realskollinje, fyraårigt latin- samt fyra- och treårigt realgymnasium. Enligt det andra alternativet skulle läroverket omfatta två femåriga och en fyraårig realskollinje samt fyraårigt latin- och realgymnasium. Överstyrelsen framhöll därvid tillika, att det första alternativet kunde anses närmast ansluta sig till läroverkets nuvarande organisation, enär det endast innebure, att den nuvarande lyceilinjens ersattes av en realskol- och en realgymnasielinje, men överstyrelsen lämnade i övrigt frågan öppen angående vilketdera alternativet vore att föredraga.

Om frågan om nya elementarskolans organisation betraktades i samband med det nyss avgivna förslaget angående ett högre allmänt läroverk i Bromma, funne överstyrelsen emellertid, att avgörande skäl talade till förmån för en omorganisation enligt alternativ 1 i överstyrelsens ovannämnda förslag. Den femåriga realskollinjen, vilken vid de allmänna läroverken i Stockholm, med hänsyn framför allt till förefintligheten av de två stora kommunala mellanskolorna, vore så gott som allenarådande, men vilken likväl icke kunde för närvarande mottaga alla godkända inträdessökande, skulle i så fall komma att utökas med sammanlagt 3 avdelningar, därav 2 i Bromma och 1 vid nya elementarskolan. Såsom överstyrelsen uppvisat i sitt nyssnämnda utlåtande den 16 november 1933, kunde behovet av ökning i antalet linjer av den femåriga realskolan vid de allmänna läroverken i Stockholm i förhållande till det i 1927 års specialplaner angivna beräknas till omkring 8, av vilka 5 under de senaste läsåren kunnat upprättas såsom tillfälliga parallellavdelningar, under det att i övrigt de för intagning godkända lärjungarna måst avvisas. En ökning med 3 avdelningar skulle alltså ganska jämnt motsvara det ådagalagda behovet, och även om det vore önskvärt att i viss utsträckning kunna indraga extra parallellavdelningar vid andra läroverk, ansåge sig överstyrelsen emellertid icke böra för närvarande föreslå en större sammanlagd ökning i antalet disponibla linjer än den nämnda. Därest de nya linjerna bleve upprättade, skulle det i varje fall kanhända vara möjligt att i händelse av behov placera någon av de tillfälliga parallellavdelningarna vid någon av dessa och sålunda få till stånd en i förhållande till behovet och med hänsyn till lokalförhållandena vid olika läroverk lämpligare placering av de extra avdelningarna. Och därest en minskning i tillströmningen tillfälligt eller mera permanent skulle in-

träda, vunnas omedelbart den synnerligen välbehövliga avlastningen genom att någon av de extra avdelningarna kunde indragas. Det finge för övrigt icke förbises, att det ingalunda kunde med säkerhet beräknas, att lokalförhållandena varje år skulle medgiva upprättande av ett så stort antal extra avdelningar, som det hitintills visat sig möjligt att inrätta.

Överstyrelsen funne det alltså i förevarande fall utgöra den lämpligaste lösningen av realskolans organisationsproblem, att en serie avdelningar av den femåriga linjen finge upprättas vid nya elementarskolan. Därigenom vunnas också den, enligt vad överstyrelsen i nämnda utlåtanden den 30 januari och den 20 november 1933 uppvisat, lämpligaste lösningen för gymnasiets vidkommande, eftersom lokalförhållandena vid nya elementarskolan i så fall medgäve upprättandet av en fyraårig realgymnasielinje vid sidan av den redan existerande treåriga.

Den av överstyrelsen sålunda föreslagna omorganisationen överensstämde helt med den av skolans rektor och kollegium föreslagna.

Under hänvisning till vad överstyrelsen anfört i sitt utlåtande den 30 januari 1933 angående *kostnaderna* funne överstyrelsen icke anledning att med hänsyn till omorganisationen hemställa om någon höjning i anslaget till ordinarie eller e. o. lärare för budgetåret 1934/1935.

Slutligen omnämner överstyrelsen, att överstyrelsen tidigare haft för avsikt att jämlikt Kungl. Maj:ts cirkulär den 27 juni 1930 under loppet av år 1933 till prövning upptaga frågan om lyceiorganisationens förekomst vid de allmänna läroverken. Överstyrelsen ansåge emellertid vissa skäl tala för att låta denna fråga i övrigt anstå åtminstone till början av nästa läsår, men funne, av skäl, som blivit angivna i överstyrelsens utlåtande den 30 januari 1933, ingen anledning föreligga att avvakta ytterligare erfarenheter beträffande lyceet vid nya elementarskolan i Stockholm. Frågan härom kunde sålunda avgöras helt oberoende av frågan om lyceiorganisationens förekomst i övrigt.

Överstyrelsen hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att besluta, att i stället för latinlyceilinjén skall vid nya elementarskolan från och med läsåret 1934/1935 successivt upprättas en femårig realskollinje och ett fyraårigt realgymnasium på så sätt, att första klassen av den femåriga realskolan och första ringen av det fyraåriga realgymnasiet upprättas med början av läsåret 1934/1935 och övriga klasser och ringar successivt under följande år.

Till belysande av läroverkets ekonomi anser jag mig i detta sammanhang böra omnämna, att Kungl. Maj:t, som genom beslut den 21 april 1933 medgivit, att terminsavgiften till skolkassan finge för år 1933 utgå med ett till 50 kronor förhöjt belopp per lärjunge, samma dag föreskrivit, att till skolkassan vid nya elementarskolan, som den 30 juni 1932 haft en brist av 2,922 kronor 87 öre, finge från läroverkets byggnadskassa överföras högst nyssnämnda belopp. Genom beslut den 21 december 1933 medgav Kungl. Maj:t att till skolkassan finge från byggnadskassan överföras ett belopp av 7,441 kronor 38 öre, motsvarande den förra kassans skuld till den senare den 30 juni 1933.

Av utredningen i ärendet framgår med full tydlighet, att den sjunkande lärjungefrekvensen vid nya elementarskolan giver anledning till allvarliga farhågor. Samtidigt med att lärjungantalet där befinner sig i stadig nedgång, är lärjungetillströmningen till de övriga allmänna läroverken i huvudstaden starkare än skolornas resurser medgiva. Elementarskolans ekonomi har genom det minskade lärjungantalet redan kommit i ett vanskligt läge — något som i viss mån belyses av Kungl. Maj:ts ovannämnda beslut den 21 april och den 21 december 1933 — och skolans lärarpersonal och lokaler kunna icke i tillbörlig grad utnyttjas. Den av skolöverstyrelsen verkställda utredningen ger vid handen, att skolan härigenom under nuvarande förhållanden drives med osedvanligt stora kostnader per undervisad lärjunge. Dessa förhållanden kunna näppeligen anses stå i god överensstämmelse med sunda ekonomiska principer.

Nya elementarskolan har gjort betydande insatser till den högre undervisningens fromma och all anledning finnes att antaga, att den även i fortsättningen skall kunna i detta avseende vara till stort gagn. Emellertid synes en ovillkorlig förutsättning härför vara, att åt skolan gives en organisation, som är ändamålsenligare än den nuvarande och bättre motsvarar föreliggande behov. Jag vill betona, att en dylik omorganisation endast bör hava det syftemål, som nyss angivits, och sålunda sikta till ett mer ekonomiskt utnyttjande av skolans tillgångar.

Skolöverstyrelsen har framlagt två alternativa förslag till omorganisation av nya elementarskolan. Båda dessa förslag gå ut på den tillärnade lyceiformens utbytande mot annan organisationsform. Överstyrelsen har ansett böra komma i fråga *antingen* en femårig och en fyraårig realskollinje, fyraårigt latینگymnasium samt fyra- och treårigt realgymnasium *eller* två femåriga och en fyraårig realskollinje samt fyraårigt latin- och realgymnasium. Vid en granskning av överstyrelsens prövning av dessa båda organisationsformer har jag ansett mig böra giva företräde åt förstnämnda alternativ, vilket också av överstyrelsen förordats i dess senare utlåtande den 30 november 1933. Ombildningen bör i enlighet med skolöverstyrelsens förslag försiggå successivt på så sätt, att första klassen av den femåriga realskolan och första ringen av det fyraåriga realgymnasiet upprättas från och med läsåret 1934/1935 och övriga klasser och ringar successivt under följande år.

Kostnaderna för denna omorganisation torde bli förhållandevis obetydliga. Kostnadsökningen kan uppfattas såsom skillnaden mellan kostnaderna för erforderliga fasta lärartjänster vid nya elementarskolan och kostnaderna för de extra ordinarie lärartjänster vid andra läroverk, som bli erforderliga, ifall organisationsplanen icke genomföres. Någon höjning av anslaget till extra ordinarie lärare för nästkommande budgetår torde icke vara erforderlig vid ett bifall till förslaget.

Då nya elementarskolan numera, sedan dess karaktär av statlig försökskola så gott som upphört, torde böra betraktas såsom ett vanligt läroverk,

synes det förefinnas anledning att taga under närmare omprövning, huruvida icke Stockholms stad bör ikläda sig ansvaret för den om- eller nybyggnad för elementarskolans räkning, som i en framtid kan befinnas erforderlig. Frågan härom synes mig i sinom tid böra upptagas till dryftande.

Med hänsyn till vad jag ovan anfört, hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att latinlyceelinjen vid statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm, må från och med läsåret 1934/1935 successivt ombildas till en femårig realskollinje och ett fyraårigt realgymnasium på det sätt, att under första året upprättas första klassen av den femåriga realskolan och första ringen av det fyraåriga realgymnasiet och sedan ytterligare en klass och en ring per år, till dess sagda realskollinje och gymnasium äro i sin helhet färdigbildade.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall till riksdagen avlätas.

Ur protokollet:

Gösta Lagergrehn.